

«مطالعات جامعه‌شناسی»

سال هفتم، شماره بیست و ششم، بهار ۱۳۹۴

صص ۱۹-۷

بررسی رابطه بین بیگانگی اجتماعی، فقر اقتصادی و اعتقادات دینی

با امید به آینده دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مرنند

امیرعلی امیرخان‌نژاد^۱

دکتر صمد صباغ^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۲/۲

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۵/۵/۲۳

چکیده

هدف این پژوهش تعیین رابطه بین بیگانگی اجتماعی، فقر اقتصادی و اعتقادات دینی با امید به آینده دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مرنند در سال ۹۵-۱۳۹۴ بود. این پژوهش از نظر هدف کاربردی، از منظر روش اجرای پژوهش، پیمایش و از نظر جمع‌آوری داده‌ها میدانی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مرنند است که ۵۸۰۰ تن می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۶۰ مورد برآورد گردید که اعضای آن به صورت تصادف طبقه‌ای انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه امید میلر (MHS) و پرسشنامه محقق ساخته استفاده گردید که دارای روایی و پایایی قابل قبول بودند. نتایج پژوهش حاکی از ارتباط منفی بیگانگی اجتماعی و فقر اقتصادی با میزان امید به آینده دانشجویان بود، درمورد اعتقادات دینی، ارتباط مستقیم و معنی‌داری بین دو متغیر مشاهده شد، هم-چنین نتایج آزمون تی استیودنت و تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد، امید به آینده دانشجویان برحسب جنسیت و مقطع تحصیلی معنی‌دار نمی‌باشد.

واژگان کلیدی: امید به آینده، بیگانگی اجتماعی، فقر اقتصادی و اعتقادات دینی.

مقدمه

در جامعه‌شناسی گرایشی به طور خاص تحت عنوان گرایش جامعه‌شناسی امید وجود نداشته است، همان طور که گرایشی تحت عنوان جامعه‌شناسی ترس هم وجود نداشته است؛ اما جامعه‌شناسان از قدیم و به طور خاص در دوره جدید بیشتر، درمورد امید و ترس، امیدواری و ناامیدی و ترس و اضطراب اجتماعی بحث‌های متعددی داشته‌اند؛ زیرا فرض اصلی جامعه‌شناسان در جامعه جدید، به رسمیت شناختن رابطه بین امید و

۱. کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز- ایران.

۲. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز- ایران (نویسنده مسئول).

امیدواری و سلامت اجتماعی است. به عبارتی هر چه که افراد جامعه نسبت به زندگی و جامعه خود امیدوارتر باشند، میزان مشارکت آن‌ها در ساختن جامعه بیشتر خواهد بود، به خصوص در میان قشر دانشجویی که آینده‌ی کشور به دست آن‌ها رقم خواهد خورد، در مقابل به میزانی که افراد نسبت به زندگی و نظام اجتماعی و سیاسی ناامید باشند، میزان مشارکت کمتری در ساختن جامعه خواهند داشت و همین افراد نیرویی در تخریب جامعه و زندگی خواهند بود. افراد در این فضای فکری و فرهنگی معترض و لجوج و خودبین و انزواطلب شکل گرفته و نظام اجتماعی در معرض فروپاشی قرار می‌گیرد (ارجمندنیا، ۱۳۹۱). به قول چامسکی اگر تصور کنیم که هیچ امیدی وجود ندارد، ضمانت کرده‌ایم که هیچ امیدی نخواهد بود اما اگر تصور کنیم که فرصت‌هایی برای تغییر هست این امکان وجود دارد که بتوانیم در ساختن دنیایی بهتر مشارکت کنیم. بک^۱ از ناامیدی به عنوان علامت هسته‌ای افسردگی یاد کرده، یادآور می‌شود که این ناامیدی هم فلج کننده اراده است و هم باعث تحمل‌ناپذیر شدن و میل به گریز از یک موقعیت می‌گردد. امروزه بررسی‌هایی بر رویدادهای منفی مانند بیکاری، ازدست دادن اعتقاد، بیماری، فقر و غیره که امکان دارد در پیشرفت ناامیدی نقش داشته باشند، متمرکز شده‌اند. برنارد و همکاران^۲ (۲۰۰۲) بر این باورند که محیط دانشگاه با گسترش مشکلات یا فشارهای روانی، ممکن است در بالا رفتن ناامیدی در میان دانشجویان نقش داشته باشد. از این رو پیش‌بینی می‌شود که دانشجویان امروزی تنش بیشتری را نسبت به دانشجویان سال‌های گذشته گزارش کنند (کوپلیک^۳ و دیگری، ۱۹۸۶). در ارتباط با نقش جوان در امر امیدواری ذکر این نکته مهم است که فردی که در عنفوان جوانی قرار دارد، به جهت مکانیزم‌های فیزیولوژیکی و روان‌شناختی حاکم بر نظام درونی خود، بیش از هر زمان دیگری آمادگی طراحی برای آینده را داراست چرا که هم از توان‌مندی‌های جسمانی و فیزیولوژیکی متناسب برخوردار است و هم قدرت تحلیل و انرژی روانی و ذهنی مورد نیاز برای هدف‌گزینی و برنامه‌ریزی برای آینده را دارا می‌باشد، از این رو، از یک جوان دانشجویی انتظار می‌رود هم برای خود و آینده خود برنامه‌ریزی کرده و هم برای دستیابی به اهداف اجتماعی تلاش کند. بدون شک اگر جوان، این دوران مفید، موثر و تاثیرگذار را با کم‌دقتی از دست بدهد، دچار خسروانی جبران‌ناپذیر می‌گردد. جامعه نیز از او انتظار دارد که باهمتی عالی و امیدی روشن نسبت به آینده برای ارتقاء سطح رفاه جامعه نیز بکوشد. وضعیت امید به آینده، پیامدهای مختلفی برای افراد در پی دارد که در بالاترین سطح آثار خود را قالب پیشرفت یا رکود و توقف جامعه نشان می‌دهد (قریشی، ۱۳۸۸). با توجه به این‌که دانشجویان جزء سرمایه‌های انسانی آموزش‌دیده بوده، آینده جامعه در دست آن‌هاست، میزان امیدواری و ناامیدی آن‌ها برای پیشرفت و توسعه جامعه بسیار اهمیت دارد. امید به آینده، یکی از متغیرهای تاثیرگذار بر کیفیت زندگی و شادابی افراد جامعه و به‌ویژه

---

1. Beck

2. Bernard

3. Koplík

نسل جوان است. وقتی امید به آینده در ارتباط با قشر دانشجو به عنوان آینده‌سازان جامعه مطرح می‌شود، اهمیت آن دو چندان می‌شود؛ زیرا باید عواملی را که در امیدواری دانشجویان به آینده می‌تواند تاثیرگذار باشد شناسایی و در جهت ارتقاء آن‌ها کوشید؛ بنابراین با لحاظ اهمیتی که برای امیدواری بیان شد، این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش‌هاست که آیا واقعاً امید و انگیزه افراد برای فعالیت و پیشبرد امور خود و جامعه آن‌ها امری است فردی که تنها در ویژگی‌های روانی و شخصیتی افراد ریشه دارد یا فرهنگ و شرایط اجتماعی و مادی هم بر آن موثر است؟ عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی چه تاثیری بر احساس امیدواری یا ناامیدی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مریند دارد؟

اهداف پژوهش

اهداف کلی

۱. تعیین رابطه بین امید به آینده و بیگانگی اجتماعی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مریند.
۲. تعیین رابطه بین امید به آینده و تعلق به ارزش‌های دینی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مریند.
۳. تعیین رابطه بین امید به آینده و فقر اقتصادی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مریند.

اهداف جزئی

۱. تعیین تفاوت میزان امید به آینده دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مریند برحسب جنسیت.
۲. تعیین تفاوت میزان امید به آینده دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مریند برحسب مقطع تحصیلی.

مبانی نظری امید به آینده

امید در فارسی به معنای «آرزو، انتظار برای چیزهای خوب، توقع و چشم نیکی از مردم و از هر چیزی داشتن» (دهخدا، ۱۳۴۲) است. امید معادل فارسی واژه «رجا» در عربی و «Hope» در انگلیسی بوده و حالتی نفسانی است که فرد امیدوار را به تلاش جدی واداشته و در آن انسان به اموری که انتظارش را دارد، دل بستگی پیدا نموده است. امید در انتظار چیزی بودن است، در فرهنگ فارسی معمولاً امید و آرزو در کنار یکدیگر به کار می‌روند؛ اما در زبان عربی به صورت جداگانه با عنوان‌های «رجا» و «امل» استعمال می‌شوند. با یک تحلیل می‌توان گفت که در هر امیدواری، آرزو وجود دارد، ولی هر آرزویی امید و امیدواری نیست (مردانی‌نوکنده، ۱۳۹۰). امید عبارت است از: تمایلی که با انتظار وقوع مثبت همراه است و یا به عبارت دیگر ارزیابی مثبت از آن‌چه که فرد متمایل است و می‌خواهد که به وقوع بپیوندد (هزارجریبی و دیگری، ۱۳۸۸). امید توانایی باور داشتن به احساسی بهتر در آینده است و با نیروی نافذ خود موجب تحریک فرد در جهت کسب تجارب نو شده، وی را به تلاش و کوشش واداشته و به سطح بالایی از عملکردهای روانی و رفتاری نزدیک می‌گرداند. امید یکی از نشانه‌های سلامت روان می‌باشد (ارجمندنی و دیگران، ۱۳۹۱). از منظر روان‌شناسی، امید نشانگر ادراک افراد در رابطه با توانایی‌هایشان در رسیدن به

هدف، گسترش راهبردهای دست‌یابی به هدف و حفظ انگیزتگی تا رسیدن به هدف می‌باشد. چون و نیکولای کوک (۱۹۹۸) امید را باهفت مولفه مشخص می‌کنند که شامل: کنارآیی، اقدام، شادی، اجراء، ارتباط، خلق و جمع‌گرایی می‌باشد (قریشی، ۱۳۸۸)، درحقیقت هدف امید این است که زندگی پربارتر بوده و ازبیزاری و ملال دایمی به دور باشد؛ اما چنانچه حالتی انفعالی یا کنش‌پذیر (ببینیم چه می‌شود) به انسان دست دهد، چنین کیفیتی امید نیست. حقیقت این است که در چنین صورتی امید به پوششی برای وادادن یا یک ایدئولوژی محض تبدیل می‌شود. امید واژه‌ای پارادوکسیکال و متناقض‌نما است. امید نه انتظاری منفعلانه است و نه نیرویی غبرواقعبینانه از اتفاقاتی که امکان رخداد آن‌ها وجود ندارد. امید هم‌چون بر نیم‌خیزی است که زمانی که لحظه پریدنش فرارسد، خواهد جهید. امیدوار بودن بدین معنی است که فرد در هر لحظه آماده و منتظر چیزی باشد که هنوز متولد نشده و در صورت عدم پیدایش آن در طول زندگی، هم‌چنان نومید و سرخورده نشود. کسانی که امیدشان ضعیف است به تن‌پروری روی آورده یا به خشونت می‌پردازند؛ اما افراد امیدوار، نشانه‌های زندگی تازه را می‌نگرند، آن را گرامی می‌دارند و هر لحظه آماده‌اند تا به تولد آن چه آماده زایش است، یاری رسانند (فرام، ۲، ۱۹۶۸). از مجموع آن چه گفته شد امید انتظار آینده‌ای روشن است که فرد را به تلاش مفید و سازنده درجهت نیل به اهداف و داشته و با واقع‌بینی همراه است. امید و امیدواری محرک فرد به سوی فعالیت‌های پرثمر و مثبت است و تفاوتی بنیادین با آرزوهای واهی و غیر واقع‌بینانه دارد، از این رو فرد امیدوار کسی است که اولاً، میل و شوق و خواسته‌ای در وی وجود داشته و ثانیاً، دست یافتن به آن خواسته را هم غیر ممکن نداند و حدی از اطمینان را در دست‌یابی به خواسته‌اش داشته باشد، در این صورت فرد برای پیشبرد امور خود به فعالیت و جوش و خروش برخاسته و از حالت انفعال بیرون می‌آید، برعکس، اگر به هر دلیلی فردی به چنان درجه‌ای از بی‌میلی برسد که از هیچ خواسته‌ای برخوردار نبوده یا شرایط را چنان ببیند که نتواند امکانی برای تامین خواسته‌اش یا تغییر شرایط تصور کند، طبیعی است که انگیزه‌ای برای حرکت و فعالیت در خود نخواهد دید و نمی‌توان از او انتظار پویایی و تحرک داشت. جامعه‌ای هم که چنین وضعیتی در آن غالب شود، تبدیل به جامعه‌ای ناامید، ایستا، بی‌تحرک و ساکن خواهد شد (توکلی، ۱۳۸۹).

در روان‌شناسی نیز امید چنین تعریف شده امید سازه‌ای است که دو مولفه دارد: ۱. توانایی طراحی گذرگاه‌هایی به سوی هدف‌های مطلوب به رغم موانع موجود ۲. انگیزه برای استفاده از این گذرگاه‌ها، در توضیح آن آمده: «امید به هدف‌هایی تعلق می‌گیرد که با داشتن موانع چالش‌انگیز ولی نه برطرف نشدنی احتمال دست‌یابی به آن‌ها در میان مدت وجود داشته باشد.» (کار، ۱۳۸۵). با توجه به تعاریفی که برای امید آمده می‌توان گفت: حالت انتظار و فراهم کردن مقدمات و ازبین بردن موانع، شرط امید و امیدواری

1. Jeven & Nikolaichuk.

2. Fromm

است، بنابراین اگر مورد انتظار از امور محال و یا دور از دسترس باشد یا حالت انتظار وجود نداشته و فرد به آنچه پیش خواهد آمد یقین داشته باشد، هیچ یک یا برخی از اسباب و علل به وجود آمدن (مورد انتظار) را فراهم نکند، تحت عنوان امید و امیدوار قرار نمی‌گیرد.

امید با تحرک و پویایی همراه است. برطرف کردن موانع و فراهم آوردن مقدمات، که از شرایط امیدواری است، نیاز به تفکر و اندیشه دارد تا به رفتاری هدفمند منتهی شود، بنابراین روح و جسم در تحرک و خلاقیت است و این پویایی باعث شادکامی و نشاط می‌شود.

تعریف اسنایدر از امید: اسنایدر و همکارانش (۲۰۰۲) امید را بر حسب دو عنصر تعریف می‌کند: اول آن‌ها می‌گویند که امید با ادراک عامل مرتبط با اهداف نیرو می‌گیرد؛ یعنی مردم حس می‌کنند می‌توانند به اهداف آتی خود دست یابند زیرا آن‌ها در گذشته توانسته‌اند با استفاده از این ابزارها به اهداف آتی خود برسند. دوم آن‌ها معتقدند که امید بر پایه این ادراک قرار دارد که راه‌های دستیابی به اهداف در دسترس است. افراد امیدوار می‌توانند این مسیرها را خلق کنند، مثلاً ممکن است به خلاقیت خود اعتقاد داشته باشند.

اسنایدر و همکارانش رابطه بین هدف و مسیرها را دو سویه در نظر می‌گیرند. از یک طرف افراد امیدوار باور دارند که به هدف‌های خود دست می‌یابند و از طرف دیگر می‌توانند مسیرهای مورد نیاز برای دستیابی به این هدف‌ها را ایجاد کنند. در نظریه آن‌ها این دو عنصر به هم وابسته‌اند.

آن‌ها نظریه خود را در مقابل شی‌یر و کارور^۱ (۱۹۸۵) که پیامد انتظار بهترین پیش‌بین‌های رفتار می‌دانند، بنا نهادند. شی‌یر و کارور خوش‌بینی را انتظاری تعمیم یافته می‌دانند که بر مبنای آن پیامدهای خوب عموماً در تمام عرصه‌های زندگی رخ می‌دهد. اسنایدر معتقد است که تاکید زیاد بر پیامدها، توجیه دقیق رفتار را با شکست مواجه می‌کند.

فرضیه‌ها

۱. بین بیگانگی اجتماعی و امید به آینده دانشجویان مرند رابطه معنی‌داری وجود دارد.
۲. بین تعلق به ارزش‌های دینی و امید به آینده دانشجویان مرند رابطه معنی‌داری وجود دارد.
۳. بین فقر اقتصادی و امید به آینده دانشجویان مرند رابطه معنی‌داری وجود دارد.
۴. میزان امید به آینده دانشجویان مرند بر حسب جنسیت متفاوت هست.
۵. میزان امید به آینده دانشجویان مرند بر حسب مقطع تحصیلی متفاوت هست.

^۱. Scheier & Carver

تعاریف مفهومی و عملیاتی

امید به آینده

تعریف مفهومی: امید به آینده عبارت است از: تمایلی که با انتظار وقوع مثبت همراه است و یا به عبارت دیگر ارزیابی مثبت از آن چه فرد متمایل است و می‌خواهد که به وقوع بپیوندد (هزارجریبی و دیگری، ۱۳۸۸). امید عبارت است از: توانایی درک شده برای تولید راه‌هایی به سمت اهداف خوشایند، همراه با انگیزه درک شده برای استفاده از آن راه‌ها تا فرد به هدف مورد نظر برسد (اسنایدر، ۲۰۰۰).

تعریف عملیاتی: امید به آینده یکی از متغیرهای این پژوهش است که برای سنجش آن، از پرسشنامه امید به آینده میلر با ۴۸ گویه در سطح طیف لیکرت و به صورت ۵ گزینه استفاده شده است.

بیگانگی اجتماعی

تعریف مفهومی: بیگانگی اجتماعی وضعیتی است که در آن فرد احساس می‌کند نظام اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند خردکننده و مغایر با برخی نیازمندی‌هایشان است، به طوری که باعث جدایی و تعلق نداشتن آنان نسبت به جامعه شده و حتی گاه تلاش می‌کنند که این نظام اجتماعی و ضوابط حاکم بر آن را نفی کنند (محسنی تبریزی، ۱۳۷۳: ۶۵).

تعریف عملیاتی: برای اندازه‌گیری میزان بیگانگی بر ناامیدی دانشجویان از گویه‌های محقق ساخته استفاده شده است.

فقر اقتصادی

تعریف مفهومی: هورتن، فقر را شرایطی می‌داند که در آن اشخاص، فاقد حداقل استاندارد سلامت و بقاء باشند (محسنی، ۱۳۷۸).

تعریف عملیاتی: برای اندازه‌گیری میزان احساس فقر اقتصادی از گویه‌های محقق ساخته استفاده شده است.

اعتقادات دینی

تعریف مفهومی: باورهای دینی مجموعه اقدامات، رفتارها، باورهای و نگرش‌هایی است که در ارتباط با اصول دین، فروع دین، و دیگر حیطه‌های مرتبط با مذهب عنوان می‌شود (دورکیم، ۱۳۸۳: ۷۲).

تعریف عملیاتی: برای اندازه‌گیری میزان تعلق به ارزش‌های دینی از گویه‌های محقق ساخته استفاده شده است.

پیشینه تجربی پژوهش

نتایج مطالعات بالجانی و همکاران (۱۳۹۰) نشان می‌دهد که، بین امید به آینده و اعمال مذهبی سازمان یافته، اعمال مذهبی غیر سازمان یافته (مناسکی جمعی) و مذهب درونی، بیشترین میزان تغییرات امید به آینده را می‌توانند تبیین نمایند. تحقیق فرهادی و همکاران (۱۳۸۹) بر روی سلامت روان سالمندان نشان می‌دهد که باورهای مذهبی و معنوی قوی همراه با امیدواری، با افزایش آرامش و احساسات مثبت، تجارب خوشایند را افزایش و علائم ناخوشایند را کاهش می‌دهند. تحقیق قریشی (۱۳۸۸) در خصوص سطح امیدواری دانشجویان ورودی‌های جدید و سال آخر رشته روان‌شناسی نشان می‌دهد که میزان امیدواری دانشجویان ورودی‌های جدید برحسب جنسیت تفاوتی مشاهده نشد، ولی در میزان امیدواری دانشجویان دختر و پسر سال آخر تفاوت معنی‌داری وجود دارد؛ به عبارت دیگر، امیدواری در پسران سال آخر، بیشتر از دختران است. این تفاوت می‌تواند به دلیل تفاوت در جایگاه و نقش دختران و پسران در جامعه باشد. نتایج تحقیق هزارجریبی و صفری شالی (۱۳۸۸) نشان داده است که متغیر امید به آینده اجتماعی به واسطه متغیر اعتماد اجتماعی تاثیر فزاینده‌ای بر میزان رضایت افراد دارد. این نشان می‌دهد هرچه میزان امید به آینده اجتماعی بیشتر باشد، احساس اعتماد و در نهایت، رضایت از زندگی بیشتر شده، در مقابل افرادی که امید زیادی به آینده و جامعه ندارند، رضایت کمتری از زندگی دارند. در عین حال، امید به آینده فردی بر امید به آینده و جامعه تاثیرگذار بوده و از آن نیز تاثیر می‌پذیرد. نتایج تحقیق امجدیان (۱۳۸۴) نشان می‌دهد، کسانی که امید به آینده ندارند، بیشتر تحت تاثیر قرار می‌گیرند و این امر بر اعتماد اجتماعی آن‌ها تاثیر منفی بر جای می‌گذارد.

یافته‌های فردریکسون^۱ (۲۰۰۹) فولر و کرسستیکز^۲ (۲۰۰۸) نشان داده است افرادی که هیجان مثبت و خوش‌بینی بیشتری را تجربه کرده باشند، عمر طولانی‌تری خواهند داشت. هم‌چنین، افراد امیدوار و شادمان روابط اجتماعی قوی‌تری با دوستان، همسر، همسایگان و بستگان خود دارند (قریشی، ۱۳۸۸). تحقیق سلیگمن (۱۹۹۸) در رابطه با تاثیر امیدواری موفقیت‌هایی را در شغل‌های گوناگون مثل فروشندگی پیش‌بینی می‌کند، یعنی هنگامی که فروشندگان بیمه دارای سبک تبیین خیلی خوش‌بینانه و کمی خوش‌بینانه مقایسه شدند، مشخص شد که گروه اول ۸۸ درصد بیشتر فروش داشتند، در مطالعات پنرود و مورس^۳ (۱۹۹۷) و چانگ و لی^۴ (۲۰۰۲) کسانی که خود را مذهبی می‌دانند، در مقایسه با افرادی که خود را مذهبی نمی‌دانند، امتیازات امید بالاتری دارند. گومز و فیشر^۵ (۲۰۰۳) معتقدند که بهزیستی معنوی باعث می‌شود فرد دارای هویت یکپارچه، رضایت، شادی، احترام، نگرش‌های مثبت، آرامش درونی، هدف و جهت در زندگی باشد. گیلتا و همکاران (۲۰۰۴) نشان دادند افرادی که هیجان مثبت و

1. Fredrickhson

2. Fowler & Christakis

3. Penrod & Morse

4. Chang & Li

5. Gomez & Fisher

خوش‌بینی بیشتری را تجربه کرده باشند، عمر طولانی‌تری خواهند داشت. هم‌چنین افراد امیدوار و شادمان روابط اجتماعی قوی‌تری دارند. ویلهلم ونت^۱، ویلیام جیمز^۲، استنلی هال^۳ و کارل یونگ^۴ مطرح می‌کنند که آدمی باید از مذهب برای افزایش امید خویش استفاده کند. روبرت^۵ در تحقیقات جامع خود پیرامون نیازهای اعتقادی انسان‌ها، قرن بیست و یکم را قرن معنویت خواند و بهترین راه ایجاد امید را، رابطه با خداوند معرفی کرد (پرچم و دیگری، ۱۳۹۰).

روش تحقیق

پژوهش حاضر، از نظر هدف کاربردی و از نظر روش جمع‌آوری داده‌ها پیمایش از نوع همبستگی است. برای سنجش میزان امیدواری از پرسشنامه امید میلر و برای اندازه‌گیری متغیرهای مستقل از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده می‌شود. پرسشنامه امید میلر^۶ (میلر، ۱۹۸۵) از نوع آزمون‌های تشخیصی و شامل ۴۸ جنبه از حالت‌های امیدواری و درماندگی است که ماده‌های قیدشده در آن بر مبنای تظاهرات آشکار یا پنهان رفتاری در افراد امیدوار یا ناامید برگزیده شده‌اند، در برابر هر جنبه که نماینده یک نشانه رفتاری دارد، عبارتی بدین شرح نوشته شده‌اند (بسیار مخالف، مخالف، بی‌تفاوت، موافق و بسیار موافق).

اعتبار و پایایی ابزار جمع‌آوری داده‌ها

اعتبار و پایایی پرسشنامه امید میلر قبلاً تایید شده است که به ترتیب ضرایب آن برابر با ۰/۹۰ و ۰/۸۹ بود. در مورد پرسشنامه محقق نیز پس از آماده‌سازی مقدماتی میان چند تن از کارشناسان جامعه آماری توزیع و نیز خدمت استاد راهنما و مشاور ارائه و اصلاحات لازم در آن اعمال شده است تا برای توزیع نهایی آماده گردد، در این پژوهش برای سنجش اعتبار پرسشنامه از مقیاس آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای این پرسشنامه ۰/۷۲ است که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول پرسشنامه است.

جدول شماره (۱): آلفای کرونباخ

ردیف	پرسشنامه	تعداد سوالات	مقدار آلفا
۱	میلر (امید)	۴۸	۰/۸۸
۲	محقق ساخته	۱۵	۰/۷۲

1. Wandt, W
2. William James
3. Stanley Hall
4. Jung, K
5. Robert
6. Miller

جامعه آماری

جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مرند است که ۵۸۰۰ تن می‌باشد، از میان جامعه آماری یک گروه نمونه انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفته است، در این پژوهش ۳۶۰ دانشجو از دانشگاه آزاد اسلامی مرند به عنوان نمونه با روش طبقه‌ای تصادفی از بین ۵۸۰۰ تن انتخاب شده است.

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)} = \frac{\frac{(1.96)^2 (0.5)(0.5)}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{5800} \left(\frac{(1.96)^2 (0.5)(0.5)}{(0.05)^2} - 1 \right)}$$

$$= 360/3542$$

یافته‌ها

۳۵/۸ درصد از دانشجویان انتخابی در مقطع تحصیلی کاردانی، ۵۲/۲ درصد کارشناسی، ۹/۴ درصد در مقطع فوق‌لیسانس و ۲/۵ درصد در مقطع تحصیلی دکترا بودند. ۵۳/۱ درصد دانشجویان انتخابی پسر و ۴۹/۹ درصد دانشجویان انتخابی دختر می‌باشد، از دیدگاه دانشجویان میزان بیگانگی اجتماعی با میانگین ۱۴/۰۴ و انحراف معیار ۴/۲۱، اعتقادات دینی با میانگین ۱۹/۸۹ و انحراف معیار ۴/۷۶، فقر اقتصادی با میانگین ۱۴/۶۰ و انحراف معیار ۳/۴۷ و میزان امیدواری دانشجویان با میانگین ۹۳/۷۳ و انحراف معیار ۲۴/۹۹ بود.

جدول شماره (۲): آماره‌های توصیفی

ابعاد	میانگین	حداکثر نمره ممکن	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
اجتماعی	۱۴/۰۴۱۷	۲۰	۴/۲۱۵۱۰	۴	۲۰
فرهنگی	۱۹/۸۹۴۴	۳۵	۴/۷۶۱۷۳	۱۱	۳۵
اقتصادی	۱۴/۶۰۸۳	۲۰	۳/۴۷۷۶۵	۵	۲۰
امیدواری	۹۳/۷۳۰۶	۲۴۰	۲۴/۹۹۲۷۵	۴۸	۱۸۵

برای آزمون نرمال بودن داده‌های از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده گردید، نتیجه این آزمون نشان داد که به غیر از متغیر امیدواری، بقیه متغیرها از توزیع نرمال پیروی نمی‌کنند.

جدول شماره (۳): آزمون کلموگروف-اسمیرنوف

متغیر	اجتماعی	فرهنگی	اقتصادی	امیدواری
آماره کلموگروف اسمیرنوف	۰/۱۵۲	۰/۱۲۵	۰/۱۳۲	۰/۰۳۸
سطح معنی‌داری	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۲
تعداد	۳۶۰	۳۶۰	۳۶۰	۳۶۰

– بین بیگانگی اجتماعی و امید به آینده دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود دارد. برای آزمون فرضیه آماری فوق از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده گردید.

جدول شماره (۴): آزمون فرضیه اول

P-Value	ضریب همبستگی اسپیرمن
۰/۰۰۱	-۰/۲۰۷

با توجه به جدول، سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ محاسبه گردیده که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، ضریب همبستگی نیز ۰/۲۰۷- محاسبه گردیده است، بنابراین رابطه معنی‌دار و معکوسی بین بیگانگی اجتماعی و میزان امید به آینده دانشجویان وجود دارد.

– بین اعتقادات دینی و امید به آینده دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود دارد. برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد.

جدول شماره (۵): آزمون فرضیه دوم

P-Value	ضریب همبستگی اسپیرمن
۰/۰۰	۰/۱۶۱

با توجه به جدول سطح معنی‌داری ۰/۰۰ محاسبه گردیده که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، ضریب همبستگی نیز ۰/۱۶۱ محاسبه گردیده است، بنابراین رابطه معنی‌دار بین اعتقادات دینی و میزان امید به آینده دانشجویان وجود دارد.

– بین فقر اقتصادی و امید به آینده دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول شماره (۶): آزمون فرضیه سوم

P-Value	ضریب همبستگی اسپیرمن
۰/۰۰۰	-۰/۳۲۲

با توجه به جدول سطح معنی‌داری ۰/۰۰ محاسبه گردیده که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، ضریب همبستگی نیز ۰/۳۲۲- محاسبه گردیده است، بنابراین رابطه معنی‌دار و معکوسی بین فقر اقتصادی و میزان امید به آینده دانشجویان وجود دارد.

– میزان امید به آینده دانشجویان برحسب جنسیت متفاوت است. برای مقایسه دیدگاه‌های دانشجویان با جنسیت مختلف از آزمون تی استیودنت استفاده شد.

جدول شماره (۷): آزمون تی استیودنت میزان امید به آینده دانشجویان بر حسب جنسیت

آماره آزمون	درجه آزادی	اختلاف مربعات	انحراف معیار اختلاف میانگین	سطح معنی داری
-۰/۴۴	۳۵۷/۹۶۹	-۱/۱۶	۲/۶۲	۰/۶۵۷

با توجه به نتایج محاسبه شده در جدول سطح معنی داری به دست آمده (۰/۶۵۷) بزرگتر از ۰/۰۵ می باشد لذا فرضیه فرعی اول پژوهش مبنی بر وجود تفاوت معنی دار بین میزان امید به آینده در دانشجویان با جنسیت متفاوت رد می شود، بدین معنی که اختلاف میانگین میزان امید به آینده دانشجویان دختر و پسر معنی دار نیست.

– میزان امید به آینده دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی متفاوت است.
برای مقایسه دیدگاه‌های دانشجویان در مقاطع تحصیلی متفاوت از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شد.

جدول شماره (۸): تحلیل واریانس یک طرفه میانگین میزان امید به آینده دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی

منبع تغییرات	مجموع	درجه آزادی	میانگین	مقدار F	سطح معنی داری
بین گروهی	۴۹۵/۷۰۶	۱	۱۶۵/۲۳۵		
درون گروهی	۲۲۵۱۷۱/۴۴۹	۳۵۸	۶۳۲/۵۰۴	۰/۲۶۱	۰/۸۵۳
جمع	۲۲۵۶۶۷/۱۵۶	۳۵۹			

با توجه به نتایج محاسبه شده در جدول سطح معنی داری به دست آمده (۰/۸۵۳) بزرگتر از ۰/۰۵ می باشد، لذا فرضیه فرعی دوم پژوهش مبنی بر وجود تفاوت معنی دار بین میزان امید به آینده در دانشجویان مختلف از نظر مقطع تحصیلی رد می شود، بدین معنی که دانشجویان با مدرک تحصیلی متفاوت میزان امید به آینده متفاوتی ندارند.

بحث و نتیجه گیری

فرضیه مبنی بر وجود رابطه بین اعتقادات دینی و امید به آینده با استفاده از ضریب همبستگی اسپیرمن آزمون شد، نتایج حاکی از ارتباط معنی دار بین این دو متغیر بود، با توجه به سوالات پرسشنامه می توان استنباط کرد آن دسته از دانشجویانی دارای خرده فرهنگ‌های ویژه خود بوده که در برخوردهای اجتماعی، رفتار آن‌ها انعکاس تعلق آن‌ها به آن خرده فرهنگ خاص و اعتقادات و معنویات است، با میزان امیدواری آنان به آینده مرتبط است. این یافته با نتایج تحقیقات بالجانی و همکاران (۱۳۹۰)، فرهادی و همکاران (۱۳۸۹)، پنرود و مورس^۱ (۱۹۹۷) و چانگ و لی^۲ (۲۰۰۲) و گومز و فیشر (۲۰۰۳) همسو می باشد. بالجانی و همکاران نشان داد

¹ Penrod & Morse

² Chang & Li

که بین امید به آینده و اعمال مذهبی سازمان یافته، اعمال مذهبی غیرسازمان یافته (مناسکی جمعی) و مذهب درونی، بیشترین میزان تغییرات امید به آینده را می‌توانند تبیین نمایند. تحقیق فرهادی و همکاران بر روی سلامت‌روان سالمندان نشان می‌دهد که باورهای مذهبی و معنوی قوی همراه با امیدواری با افزایش آرامش و احساسات مثبت، تجارب خوشایند را افزایش و علائم ناخوشایند را کاهش می‌دهند. مطالعات پنرود و مورس و چانگ و لی نشان داد کسانی که خود را مذهبی می‌دانند، در مقایسه با افرادی که خود را مذهبی نمی‌دانند، امتیازات امید بالاتری دارند. گومز و فیشر معتقدند که بهزیستی معنوی باعث می‌شود فرد دارای هویت یکپارچه، رضایت، شادی، احترام، نگرش‌های مثبت، آرامش درونی، هدف و جهت در زندگی باشد.

فرضیه مبنی بر وجود ارتباط بین فقر اقتصادی و امید به آینده دانشجویان با استفاده از ضریب همبستگی اسپیرمن آزمون شد، نتایج حاکی از ارتباط معکوس معنی‌دار بین این دو متغیر بود، آن طور که از نتایج پیداست در این پژوهش دانشجویان با رفاه اقتصادی کمتر با میزان امید به آینده کمتر مشاهده شد و نیز مواردی که مشکلات اقتصادی کمتری داشتند نسبت به آینده بیشتر امیدوار بودند. این یافته با نتایج تحقیقات خوش‌فر و همکاران (۱۳۹۰) همسو می‌باشد که در تحقیق خود نشان دادند رابطه‌ی متغیرهای جنسیت، وضعیت تاهل و تحصیلات با شادی معنی‌دار نیست، در حالی که متغیرهای سرمایه اقتصادی و اشتغال با شادی رابطه معنی‌داری دارند.

فرضیه مبنی بر وجود تفاوت معنی‌دار بین میزان امید به آینده در دانشجویان دختر و پسر با استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه آزمون شد. نتایج حاکی از عدم تفاوت معنی‌دار میزان امید به آینده در دختران و پسران بود، این یافته با نتایج تحقیق قریشی (۱۳۸۸) همسو می‌باشد که در خصوص سطح امیدواری دانشجویان ورودی‌های جدید و سال آخر رشته روان‌شناسی نشان داد میزان امیدواری دانشجویان ورودی‌های جدید برحسب جنسیت تفاوتی نداشتند، ولی در میزان امیدواری دانشجویان دختر و پسر سال آخر تفاوت معنی‌داری وجود دارد؛ به عبارت دیگر، امیدواری در پسران سال آخر، بیشتر از دختران است، این تفاوت می‌تواند به دلیل تفاوت در جایگاه و نقش دختران و پسران در جامعه باشد.

فرضیه مبنی بر وجود تفاوت معنی‌دار بین میزان امید به آینده در دانشجویان در مقاطع تحصیلی متفاوت رد می‌شود و دانشجویان با مقاطع تحصیلی متفاوت، میزان امید به آینده متفاوتی ندارند. مطالعات همسو با این یافته در دسترس نمی‌باشد.

پیشنهاد‌های کاربردی

– ارائه طرح‌های منظم و برنامه‌ریزی شده برای مباحث روان‌شناسی مثبت (شادکامی، امید، سرزندگی، خوش‌بینی و ...) برای دانشجویان.

- تقویت زمینه‌های حضور دانشجویان در عرصه‌های مشارکت و تصمیم‌گیری‌های اجتماعی.
- تلاش برای تامین خواسته‌ها و نیازهای واقعی جوانان و آگاه‌سازی جوانان از اقدامات، برنامه‌ها و تلاش‌های در دست اجرا به ویژه در محل زندگی خود.
- تلاش در جهت حل معضل بیکاری که عامل مهمی در ایجاد سرخوردگی و ناامیدی جوانان کشور است.
- افزایش باورهای دینی نسل جوان که می‌تواند جهت ارتقاء امیدواری و حرکت به جلوی این نسل کمک کرده و جامعه را به سوی توسعه روزافزون رهنمون گردد.

منابع

- ارجمندینا، ع، ا؛ و همکاران. (۱۳۹۱). **امید و امیدواری: نظریه‌ها، مفاهیم و روش‌های ارتقاء در جوانان و دانشجویان**. تهران: دفتر مطالعات فرهنگی و برنامه‌ریزی اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- بالجانی، ا؛ و همکاران. (۱۳۹۰). بررسی ارتباط بین سلامت معنوی، مذهب و امید در بیماران مبتلا به سرطان. **مجله دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی تهران (حیات)**. دوره ۱۷، شماره ۳، صص ۳۷-۲۷.
- پرچم، ا؛ و دیگری. (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی راهکارهای ایجاد و افزایش امید از دیدگاه روان‌شناسی مثبت‌نگر و قرآن کریم. **فصلنامه معرفت**. سال بیستم، شماره ۱۶۴، صص ۹۹-۱۱۳.
- دهخدا، ع، ا. (۱۳۴۲). **لغت‌نامه**. تهران: انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- قریشی، گ؛ و دیگری. (۱۳۸۸). سطح امیدواری در دانشجویان سال اول و سال آخر رشته روان‌شناسی. **مجله اندیشه و رفتار**. دوره ۳، شماره ۱۲.
- مردانی نوکنده، م، ح. (۱۳۹۰). جایگاه و نقش امیدآفرینی در زندگانی با تاکید بر آموزه‌های قرآنی و دینی. **مجله مهندسی فرهنگی**. شماره ۵۷ و ۵۸.
- هزارجریبی، ج؛ و دیگری. (۱۳۸۸). بررسی عوامل موثر بر نشاط اجتماعی با تاکید بر استان تهران. **مجله جامعه‌شناسی کاربردی**. شماره ۳۳.
- Bernard, J. I. & Bernard, M. L. (2002). Factors related to suicidal behavior among college students. **Journal of College Student Personnel**. V.23, P.p: 409-413.
- Fromm, E. (1968). **Revolution of Hope: Toward a Humanized Technology**. New York: Harper & Row.
- Koplik, E. K. & Devito, A. J. (1986). Problems of freshmen: Comparison of classes of 1976 and 1986. **Journal of College Student Personnel**. V.27, P.p: 124-131.
- Miller, j. (1985). Inspiring hope. **American journal of Nursing**. 85(1), P.p: 22-25.
- Scheier, M. F. & Carver, C. S. (1985). Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies. **Health Psychology**. V. 3, P.p: 219- 247.
- Van Dongen, E. (1998). I wish a Happy End. Hope in the Lives of Chronic Schizophrenic Patients. **Anthropology and Medicine**. V. 5, P.p: 169-192.
- Van Leuven, M. C. & etal. (2010). Social Support and Life Satisfaction in Spinal Code Injury During and up to One Year after Inpatient Rehabilitation. **Journal of Psychology**. V. 3, P.p: 265- 271.
- Williams, C. R. & Butler, S. K. (2010). A new retention Variable: Hope and first generation college students. **Retrieved from [http:// counselingoutfitters. Com/ vistas/ vistas 10/ Article_11.pdf](http://counselingoutfitters.com/vistas/vistas10/Article_11.pdf)**.